

Morálka či mravouka je nauka o mravech.

Mravným nazýváme takové smýšlení a jednání, které zasluhuje chvály a odměny, nemravným takové smýšlení a jednání, které zasluhuje hany a trestu. Kdy lidské smýšlení a jednání zasluhuje chvály a odměny nebo hany a trestu, rozhoduje rozum na základě nějakého pravidla. Křesťan rozhoduje o lidském smýšlení a jednání na základě zásad daných Pánem Ježíšem. Ten nám dal pravidla života svým učením i svým příkladem, neboť řekl: „Já jsem cesta, pravda a život.“ (Jan 14,6) Apoštolům nařídil: „Jděte tedy, získejte za učedníky všechny národy, křtěte je ve jménu Otce i Syna i Ducha svatého a učte je zachovávat všechno, co jsem vám přikázal.“ (Mt 28,19-20) Ježíš Kristus nás také poučil, jaká odměna nás čeká, jestliže budeme žít podle jeho nauky a příkladu: „Kdo zachovává mé slovo, neuvidí smrt navěky!“ (Jan 8,51) Ježíšův život a jeho nauku nám neomylně předkládá jím založená Církev. **Morálka je věda, která učí, jak má být náš život uspořádán podle Kristova učení a příkladu, jak nám je Církev hlásá a vykládá, abychom se Pánu Bohu líbili a došli do věčného života.** Ovšem i sám rozum dovede stanovit pravidla mravnosti. Taková morálka se nazývá filosofická nebo také etika, avšak ta sama nedostačuje, ale nutně potřebuje, aby byla doplněna Božím zjevením, neboť stojí daleko za morálkou teologickou, ať už přihlížíme k jejich původu, obsahu, účelu, spolehlivosti či působivosti. Teologická morálka čerpá své učení z Božího zjevení a to obsahuje věčné pravdy.

Etika čerpá své nauky jen z rozumu a ze zkušenosti, avšak lidský rozum je podroben omylům a často vsutku pobloudil, jak dokazují dějiny filosofie. Účelem etiky je vést člověka pouze k přirozenému cíli, k pozemskému blahobytu, ale morálka vede člověka nejen k blahobytu zde na zemi, nýbrž i k nadpřirozenému cíli, k věčné blaženosti. Etice se v důležitých otázkách nedostává jistoty a spolehlivosti, ale morálka se opírá o neomylný učitelský úřad Církve. Morálka je obsahem daleko bohatší než etika, která má pohnutky mravního jednání pouze pozemské a přirozené, jako časný zisk, časnou škodu a krásu dobra, ale morálka zná ještě pohnutky nadpřirozené, jako jsou láska k Bohu, naděje na věčnou odplatu a bázeň z věčného trestu. Etice se také nedostává mnoho mocných prostředků k mravnosti, jako jsou bohoslužby, svaté svátosti, svátostiny, modlitba, příklad Krista Pána a svatých. S přednostmi morálky se také srovnávají i její úspěchy. Filosofické školy dodělaly se úspěchů jen nepatrných a pomíjejících, ale teologická morálka dobyla celého světa a duchovně jej obrodila. Kristus Pán o sobě řekl: „Já jsem světlo světa. Kdo mě následuje, nebude chodit v temnotě, ale bude mít světlo života.“ (Jan 8,12) A totéž lze říci o morálce, jejímž základem je věrouka. Dříve než můžeme jednat o tom, jak člověk má mravně žít, aby se líbil Pánu Bohu a došel věčného života, je třeba vědět, že Bůh je, že člověk má nesmrtelnou duši, že je věčný život, že Bůh člověku věčný život slíbil, a také zavedl prostředky, aby člověk mohl jich užít ke své spáse. O těchto věcech nás poučuje věrouka.

Morálka ke konání mravního dobra svou jistotu a bezpečnost, své nejpůsobivější pohnutky a nejmocnější prostředky čerpá z věrouky. Bez věrouky není mravouky. Protože věrouka je základem morálky, nemůže mít dobrou morálku, kdo má špatnou věrouku, proto pohané, kteří měli nesprávné představy o Pánu Bohu a člověku, neuctívali Boha náležitě, ani nezacházeli se sebou a bližními dobře. Za dovolené měli nejhnusnější neřesti a dokonce je konali k poctě svých bůžků. Každá změna ve věrouce má za následek i změnu v morálce. Protože věrouka je základem morálky, lze z každé věroučné pravdy odvodit mravní pravidlo. Tak to činí Písmo svaté, když například říká: „Bůh je duch, a kdo ho uctívají, mají ho uctívat v duchu a v pravdě.“ (Jan 4,24) Poslední příčinou mravnosti je Boží vůle, to je svrchovaný zákon všech tvorů. Pro nerozumné tvory je to zákon nutnosti, pro rozumné tvory je to zákon svobody. Boží vůle je nám nejvyšší autoritou, protože Bůh jako poslední příčina všech bytostí je také nejvyšší Pán a Zákonodárce rozumných tvorů. Bůh je bytost nekonečně dokonalá, dává se tudíž rozumným bytostem jako vzor: „Bud'te svatí, neboť já, Hospodin, váš Bůh, jsem svatý!“ (Lv 19,2) Proto chce-li kdo dojít svého cíle, věčné blaženosti, musí plnit Boží vůli: „Ne každý, kdo mi říká: ‘Pane, Pane!’, vejde do nebeského království, ale ten, kdo plní vůli mého nebeského Otce.“ (Mt 7,21) Mravní zákon je dílem Božské Moudrosti. Předpisuje člověku cesty, normy chování, které vedou ke slíbené blaženosti a zakazují cesty, po nichž se vzdaluje od Boha.

Má-li být rozumnými tvory Boží vůle uvedena ve skutek, je třeba, aby Bůh svou vůli člověku poznatelným způsobem zjevil a aby člověk byl schopen Boží vůli poznat a plnit. Bůh zjevil člověku skutečně svou vůli zčásti ve formě zákona, zčásti ve formě rady. Jsou to Boží zákon a evangelické rady. Člověk také má schopnosti poznávat a plnit Boží vůli. Jimi jsou rozum a svobodná vůle. Dobré je to, co se srovnává s Boží vůlí; co se protíví Božímu zákonu, je zlé. Mravnost lidských skutků závisí na třech zdrojích: na zvoleném předmětu neboli na dobru, které může být pravé nebo jen zdánlivé; na úmyslu toho, kdo jedná, a to podle cíle, kvůli němuž vykoná určitý čin; a na okolnostech jednání a v tom jsou zahrnuty i následky skutků. Skutek mravně dobrý předpokládá, aby předmět, cíl i okolnosti byly zároveň dobré. Zvolený předmět může sám zkazit čin, i když úmysl je dobrý. Není dovoleno páchat zlo, aby z něho vzešlo dobro. Špatný cíl může zkazit čin, i když jeho předmět je sám o sobě dobrý. Naopak dobrý cíl ještě nedělá dobrým nějaké jednání, jehož předmět je špatný, protože účel neospravedlňuje prostředky. Okolnosti mohou zmenšit nebo zvětšit odpovědnost toho, kdo jedná, ale nemohou změnit mravní kvalitu samých činů, nikdy dobrým nějaký sám o sobě špatný čin neučiní. Skutky, které jsou vždycky nedovolené, jsou skutky, jejichž volba je vždy nedovolená kvůli jejich předmětu, například rouhání, vražda, cizoložství. Jejich volba v sobě zahrnuje zvrácenost vůle, totiž mravní zlo, jež nelze ospravedlňovat odkazem na dobra, která by z nich případně mohla vyplynout.

Zákony

jsou jednak přírodní, jednak mravní. Zákony dané Bohem přírodě ponecháme přírodovědcům. **Mravní zákony jsou rozumná nařízení daná k obecnému dobru a prohlášená od toho, kdo je oprávněn spravovat společnost.** Zákony jsou nařízení, která zavazují; nejsou to rady, které by jen tak něco doporučovaly. Zákony jsou rozumná nařízení, protože zákonodárce má uvažovat rozumem, aby byly jeho zákony prospěšné obecnému dobru. Zákony mohou být dány jen od toho, kdo je oprávněn společnost spravovat. Těmito slovy se vymezuje rozdíl mezi zákony a rozkazy. Zákony směřují k obecnému dobru, rozkazy pouze k dobru soukromému. Zákony vydává ten, kdo je oprávněn spravovat společnost, rozkazy může vydat i soukromá osoba. Zákony ukládají se společnosti, proto se společností trvají, kdežto rozkazy udělují se soukromé osobě a končí její smrtí. Protože zákony se týkají určité společnosti, váží pouze na místě, kde se ta společnost zdržuje, avšak rozkazy provází soukromou osobu všude. Zákony mají být prohlášeny, aby vešly ve známost. Zákony rozlišujeme na zákony Boží a lidské. Všechny zákony mají svůj původ od Boha, ale některé dal sám Bůh přímo, jiná od něho pocházejí nepřímo: dávají je lidé, kteří jsou jím k tomu oprávněni. Boží zákony ustanovuje sám Bůh jako náš nejvyšší Pán. Boží zákony poznáváme z hlasu našeho svědomí, z Desatera Božích přikázání a z Nového zákona, zvláště z evangelií. Boží zákony jsou buď přirozené, nebo nadpřirozené či zjevené. V nich Pán Bůh zjevil lidem svou vůli. Boží vůli poznáváme z Božích přikázání, která stanoví, co máme dělat a čeho se máme varovat. Kdo zachovává Boží přikázání je dobrým člověkem a dojde věčné spásy. Pán Ježíš přece řekl jinochovi, který se ho tázal, co má dělat, aby byl spasen: „Chceš-li vejít do života, zachovávej přikázání.“ (Mt 19,17)

Přirozený Boží zákon je zákon, který Bůh svědomím vložil do duše každého člověka, protože Bůh chce, aby každý člověk byl spasen. Přirozenému Božímu zákonu je podroben každý člověk a jednou podle něho bude od Boha souzen. Od tohoto zákona není ani prominutí ani odvolání. Hlasatelem tohoto zákona je lidský rozum. Přirozený Boží zákon zavazuje i pohany, kteří jej mají možnost poznat rozumem. Když člověk přijde do rozumu, poznává, že některé skutky jsou dobré, například že má ctít své rodiče, mluvit pravdu, pomáhat trpícím, že nemá ubližovat nevinnému apod.; a že zase jiné skutky jsou zlé, jako vražda, krádež, a těch se má varovat. Tyto mravní zásady nejsou plodem výchovy, ani zvyku, ani vzájemné lidské dohody, protože jsou všeobecné a stálé. Všeobecná a stálá u všech národů je pouze lidská přirozenost, vše ostatní je u nich různé, proto tyto mravní zásady hlásá člověku lidská přirozenost, přirozené světlo rozumu. Protože rozumem lze přirozený zákon poznat, již pohané přirozený zákon znali. Svatý apoštol Pavel v listě Římanům (2,14-15) říká: „Když totiž pohané, kteří Zákon (Mojžíšův) nemají, z přirozeného popudu dělají to, co zákon nařizuje, jsou sami sobě zákonem, ačkoli Zákon nemají. Tím jen ukazují, že obsah zákona mají vepsaný ve svém srdci. O tom u nich vydává svědectví také jejich svědomí: jsou to úsudky, které

se mezi sebou obviňují nebo obhajují.“ Protože každý člověk takový zákon má v sobě, je každý jaksi sám sobě zákonem. Přirozený zákon zavazuje i lidi nedospělé a slabomyslné, proto kdo svádí takové lidi k činům proti přirozenému zákonu, například k rouhání, ke krádeži, nestydatostem, hřeší. Osoby, které nemají užívání rozumu, ovšem nehřeší, ale hřeší jejich svůdci.

Přirozený mravní zákon je velice důležitý, neboť je základem všech zákonů božských i lidských, a tyto zákony předpokládají mravní zásady známé už od přírody. Přirozený zákon nám dal Bůh jako původce přírody, nadpřirozený zákon pak jako původce milosti. Mnozí nepoznávali přirozený Boží zákon dost jasně a zřetelně, nebo tohoto zákona nedbali, proto Bůh svůj zákon výslovně oznámil neboli zjevil. **Zjevený (nadpřirozený) Boží zákon je zákon, který Bůh lidem výslovně zjevil neboli oznámil nadpřirozeným způsobem, aby je vedl k nadpřirozenému cíli, k věčné blaženosti.** Je to zvláště největší přikázání lásky a jeho vysvětlení v Desateru Božích přikázání. Bůh zjevil i tato přikázání, aby je všichni lidé poznávali snadno a správně. Přirozený Boží zákon obsahuje dvě pravidla, kterým říkáme zlaté pravidlo: „Co chcete, aby lidé dělali vám, to všechno i vy dělejte jim.“ (Mt 7,12) „Co nechcete, aby jiní dělali vám, nedělejte ani vy jim.“ Mimo to zjevený zákon obsahuje přikázání, která plynou z nadpřirozené důstojnosti člověka. Ta záleží v tom, že jej Pán Bůh učinil svým dítětem a povolal k věčné spáse. Ke spáse nestačí jen věřit v Boha a to, co zjevil, ale podle víry musíme také žít. Jako ovocné stromy nejsou jen k tomu, aby kvetly, ale také přinášely ovoce, tak podobně víra není k tomu, abychom jen věřili, ale podle ní také žili. Víra je jako květ a život podle víry, zvláště skutky lásky k Bohu a k bližním, to má být ovoce květů víry. Je tedy třeba plnit Boží zákon, „neboť jako tělo bez duše je mrtvé, tak i víra beze skutků je mrtvá.“ (Jak 2,26) Křesťan proto plní povinnosti, které vyplývají z Božích přikázání. Zjevený Boží zákon se dělí podle doby, kdy byl dán, na zákon Starý a Nový. Starý zákon je předkřesťanský, Nový zákon křesťanský.

Starý zákon je nadpřirozené Boží zjevení dané izraelskému národu a prohlášené od Mojžíše, aby vyvolený národ od Boha byl posvěcen a připraven na Kristův příchod. „Zákon byl naším vychovatelem pro Krista, abychom z víry došli ospravedlnění.“ (Gal 3,24) Starý zákon obsahuje předpisy mravní, obřadní a občanské či soudní, proto Mojžíš říká: „Toto jsou příkazy, nařízení a ustanovení, o nichž Hospodin, váš Bůh přikázal, že v nich máte být vyučeni.“ (Dt 6,1) Mravní předpisy Starého zákona stanoví poměr člověka k Bohu, k sobě a k bližním. Jsou obsaženy v Desateru Božích přikázání. Mravní předpisy Starého zákona jsou stejné s mravními předpisy přirozeného zákona a mohou být poznány přirozeným světlem rozumu, ale Pán Bůh je přece ještě zjevil způsobem nadpřirozeným, protože přirozený zákon byl zatemněn v lidských srdcích četnými hříchy. Obřadní předpisy upravují bohoslužbu vyvoleného národa. Týkají se posvátného místa, posvátných osob, posvátných věcí a posvátných dob. Obřadní předpisy si všímají i soukromého života, například předpisy o pokrmech, očišťování, a slibech. Všechny starozákonní

obřady byly tak upraveny, aby nejenom uctívaly Boha, nýbrž i nastiňovaly Krista. Občanské a soudní předpisy upravují řád mezi členy rodiny, mezi představenými a podřízenými, mezi podřízenými navzájem, a mezi izraelským národem a národy cizími.

Mravní předpisy Starého zákona zavazovaly a dosud zavazují všechny lidi, protože jsou to předpisy přirozeného zákona a přirozený zákon váže všechny lidi. Z té příčiny je Kristus Pán nezrušil, nýbrž potvrdil a obnovil. I my křesťané jsme povinni zachovávat Desatero Božích přikázání, které Bůh dal izraelskému národu, a to proto, že vysvětluje přirozený zákon, který Bůh dává poznat každému člověku svědomím, a Pán Ježíš je potvrdil a přikázal zachovávat: „Nemyslete, že jsem přišel zrušit Zákon nebo Proroky. Nepřišel jsem je zrušit, ale naplnit.“ (Mt 5,17) Jeden vznešený muž se ho zeptal: „Mistře dobrý, co musím dělat, abych dostal věčný život?“ Ježíš mu odpověděl: „Proč mě nazýváš dobrým? Nikdo není dobrý, jenom jeden: Bůh. Přikázání znáš: Nezcizoložíš, nezabiješ, nepokradeš, nevydáš křivé svědectví, cti svého otce i matku.“ (Lk 18,18-20) Obřadní a občanské předpisy Starého zákona týkaly se pouze izraelského národa a byly přípravou na Vykupitele. Když se příprava naplnila, pozbyly platnosti. Plností a dovršením Božího zákona přirozeného i zjeveného je Nový zákon, který byl vyhlášen a uskutečněn Kristem.

Nový zákon je nadpřirozené Boží zjevení dané Pánem Ježíšem všem lidem, aby se jím řídili, a tento zákon jim pomáhal žít život Božích dětí a dojít do věčné blaženosti. Nový zákon je shrnut do přikázání milovat Boha a bližní a milovat se navzájem, jak nás miloval Kristus. Nový zákon se nachází v celém životě a kázání Krista a v mravní katechezi apoštolů, jeho hlavním vyjádřením je Horské kázání. Nový zákon obsahuje předpisy obřadní a mravní. Předpisů občanských, soudních Kristus Pán nevydal. Vydávat předpisy občanské, soudní, Kristus Pán ponechal těm, kteří budou spravovat společnost. Obřadní předpisy Nového zákona vztahují se na svátosti a oběť mše svaté. Mravní předpisy Nového zákona co do podstaty jsou tytéž jako mravní předpisy Starého zákona, ale Kristus Pán je zdokonalil. Nový zákon vyniká nad zákon Starý: Starý zákon předpisoval, ale nepomáhal plnit, kdežto Nový zákon pomáhá i zachovávat přikázání. Ve Starém zákoně převládala bázeň, v Novém láska. Starý zákon obsahoval pouze předpisy, které musel každý zachovávat, ale Nový zákon má také evangelické rady, jež může plnit jen ten, kdo touží po mimořádné dokonalosti, proto Nový zákon se nazývá zákonem svobody. Starý zákon byl dán jenom jednomu národu, ale Nový zákon je dán všem lidem, proto Kristus nařizuje apoštolům: „Jděte tedy, získejte všechny národy.“ (Mt 28,19) Starý zákon byl pouze příprava na Krista, ale Nový zákon potrvá věčně. Nový zákon platí pro všechny lidi, kteří jej poznali. Je to nejčistší projev Boží vůle, zákon svrchovaně dokonalý, proto nepotřebuje již žádného zdokonalení, nikdy nebude zrušen ani doplněn jiným zákonem. Na to poukazují Kristova slova: „Nebe a země pominou, ale má slova nikdy nepominou.“ (Mt 24,35; Lk 21,33)

Lidské zákony

jsou dávány od představených společnosti k obecnému blahu. Lidský zákon má být odvozen od Božského zákona přirozeného nebo zjeveného, protože nařízení nižších představených nemá odporovat vůli nejvyššího představeného. Lidský zákon je dvojitý: církevní a občanský. Kristus oddělil světskou moc od moci duchovní: „Dávejte, co je císařovo, císaři, a co je Boží, Bohu.“ (Mt 22,21; Lk 20,25) Předmětem církevních zákonů je duchovní blaho, tj. spása duší, předmětem občanských zákonů je blaho časné. Také světské vlády mají od Boha moc vládnout a vydávat zákony ve věcech časných a občanských. Písmo svaté tu moc připisuje světským vládám. Ve Starém zákoně sám Bůh říká: „Skrze mne kralují králové a vydávají spravedlivá nařízení vládců.“ (Př 8,15) V Novém zákoně Kristus Pán odpověděl Pilátovi: „Neměl bys nade mnou vůbec žádnou moc, kdyby ti nebyla dána shora.“ (Jan 19,11) Svatý Pavel napomíná: „Každý se má podřídit vyšší moci, která vládne, neboť není moci, která by nepocházela od Boha. Ty, které jsou, od Boha jsou zřízeny. Když se tedy někdo staví proti vládnoucí moci, staví se proti řádu, který dal Bůh. Kdo se tomu vzpírá, sám na sebe svolává odsouzení.“ (Řím 13,1-2) Také rozum je nucen uznat zákonodárnou moc světských vlád. Člověk od přírody je bytost společenská, takže lidská společnost se neobejde bez správců: „Pro nerozvážené vedení padá lid, kdežto v množství rádců je záchrana.“ (Př 11,14) Bůh jako původce lidské přirozenosti si přeje, aby mezi lidmi byli představení a podřízení.

Občanská zákonodárná moc je buď v rukou samotného vládce (absolutní monarchie) nebo v rukou vládce a lidu (konstituční monarchie) nebo v rukou lidu (republika). Církev uznává všechny vládní formy. Spravovat společnost je požadavek přirozeného zákona a přirozený zákon je od Boha. Trvalý pořádek je zajištěn pouze v tom státě, kde podřízení ve své vládě vidí Boží zástupce na zemi a kde vláda je si vědoma, že vládne v Božím jménu. Tam nemá místa revoluce ani despotie. Podobně hospodář a otec rodiny má moc nad svou rodinou. Lidské zákony platí, jestliže jsou vydány od příslušné zákonité vlády, jsou-li spravedlivé, a náležitě prohlášeny. Příslušnou vládou pro náboženské věci jsou duchovní představení, pro časné věci světská vláda. Zákony jsou spravedlivé, nežádají-li nic, co je nemožné fyzicky nebo morálně. Fyzicky je nemožné chtít, co přesahuje lidské síly. Morálně je nemožné, co odporuje Božímu zákonu přirozenému nebo zjevenému. Zde platí slova svatého Petra před židovskou veleradou: „Více je třeba poslouchat Boha než lidi.“ (Sk 5,29) Proti nespravedlivým zákonům lze se bránit toliko dovozenými prostředky, jako jsou právo shromažďovací, petiční, tisk apod. Nedovolenými prostředky jsou vzpoura, zrada vlasti, vražda panovníka apod. Spravedlivé zákony nespravedlivé vlády zavazují. Svatý Petr napomíná: „Vy, kdo sloužíte, poslouchejte s všemožnou povinnou úctou své pány, a to nejen dobré a mírné, ale i tvrdé.“ (1 Petr 2,18) Lidské zákony bývají prohlašovány ústně nebo písemně. Nezaviněná neznalost zákona ospravedlňuje ve svědomí, ale ne vždy před soudem. Zaviněná neznalost zákona neospravedlňuje ani ve svědomí ani před soudem.

Lidské zákony zavazují všechny podřízené, kteří již přišli do rozumu. Všichni pokřtění jsou povinni zachovávat církevní zákony, protože jsou církevními podřízenými. Nepokřtění církevními zákony vázáni nejsou. Děti, které ještě nepřišly do rozumu, a slabomyslné osoby nejsou vázány lidskými zákony, protože jim tyto zákony nemohou být prohlášeny. Kdo se přestěhuje, není vázán zákony starého bydliště, nýbrž zákony nového bydliště. Lidské zákony zavazují obyčejně ve svědomí, protože nepřímo pocházejí od Boha. „Vládcové totiž nejsou na to, aby naháněli strach za dobré jednání, nýbrž za špatné. Chceš, aby ses nemusel bát vládnoucí moci? Jednej dobře, a dostane se ti pochvaly. Je to přece Boží služebnice pro tebe k dobru. Ale pácháš-li zlo, máš se proč bát, neboť nenesí nadarmo meč. Je to přece Boží služebnice, aby vykonávala Boží trest nad tím, kdo páchá zlo. Proto je nutno se podřizovat, a to nejen z bázně před trestem, nýbrž i kvůli svědomí.“ (Řím 13,3-5) To znamená: bojte se nejen lidského trestu, nýbrž i hříchu. Avšak ne vždycky lidské zákony váží ve svědomí. Někdy lidské zákony zavazují pouze pod pokutou, proto přestoupení takového zákona není hřích. Bylo by však hříchem, kdyby vycházelo z opovržení představenými. Zdali lidské zákony zavazují pod hříchem těžkým nebo lehkým, poznáme z důležitosti předmětu, ze znění zákona a z velikosti trestu určeného viníkům. Lidské zákony mají být vyjádřeny určitými a jasnými slovy, avšak lidské dílo bývá nedokonalé, proto i lidské zákony bývají nedokonalé. Nebývají dost určité, ani dost jasné, proto potřebují výkladu. Výklad zákona je trojí: autentický, vědecký a zvykový. Autentický výklad pochází od samotného zákonodárce. Vědecký výklad je výklad právníků. Sem náleží také výklad soudní. Takový výklad podává soudce stranám. Zvykový výklad se zakládá na nějakém právním obyčeji. Obyčej je právní, neodporuje-li ani přirozenému, ani zjevenému Božímu zákonu; není-li nebezpečný obecnému dobru; a je-li zachováván od většiny po delší dobu bez odporu zákonodárce.

Lidský zákon není dán navždy, podle okolností může být zrušen. Závaznost lidských zákonů pomíjí pro veškerou společnost bezpředmětností, zrušením a promlčením; pro jednotlivce dispensí a výsadou. Lidský zákon stává se bezpředmětným, pominula-li příčina, pro kterou byl vydán, nebo uplynula-li lhůta předem stanovená, například zákony vydané v čas války. Lidský zákon může být zrušen buď úplně nebo částečně. Zrušit lidský zákon může pouze zákonodárce. Zákonodárce ruší zákon, buď že jej odvolává nebo že vydává zákon odporující zákonu dřívějšímu. Představený nižší nesmí zrušit zákon vyššího představeného. Zákon bývá promlčen právním obyčejem odporujícím tomu zákonu. Dispens je prominutí povinnosti patřičnou a zákonitou vrchností. Dispens se uděluje jenom na základě důvodů, proto žádost o dispens nesmí obsahovat nic nepravdivého, ani zamlčovat nic důležitého. Dispens udělená na základě lživých důvodů je neplatná. Výsada neboli privilegium je zvláštní, stálý zákon ve prospěch jistých osob nebo stavů. Výsada může být osobní nebo věcná. Osobní výsada uděluje se osobě, například pro její zásluhy. Věcná výsada uděluje se věci, například místu, hodnosti či úřadu. Osobní výsada zaniká s

osobou, věčná výsada přechází na dědice a nástupce v úřadě. „Blaze těm, jejichž cesta je bezúhonná, kteří krácejí v zákoně Hospodinově.“ (Žl 119,1) Totéž platí i o lidských zákonech. Jenom v té společnosti je blahobyť, kde se všichni řídí spravedlivými zákony.

Člověk se neobejde bez pomoci jiných lidí a té se mu dostává v lidské společnosti. **Nejdůležitějšími společnostmi jsou Církev, rodina a stát.** Kromě nich jsou ještě jiné společnosti náboženské, dobročinné, vzdělávací, hospodářské atd. Církev založil Ježíš Kristus, aby lidi vedla k věčné spáse. Jiné společnosti zakládají lidé, aby si navzájem pomáhali. V každé společnosti musí být představení. V Katolické Církvi je to papež a biskupové; v rodině rodiče; ve státě hlava státu (císař, král, president...), zákonodárné sbory a úřady. Představení mají právo dávat příkazy, kterých je potřeba pro dobro podřízených i celé společnosti. Církev od svého zakladatele Krista dostala zákonodárnou i výkonnou moc nezávislou na světské vládě. Ježíš řekl apoštolům a jejich nástupcům: „Kdo poslouchá vás, poslouchá mne, kdo pohrdá vámi, pohrdá mnou; kdo však pohrdá mnou, pohrdá tím, který mě poslal.“ (Lk 10,16) A jinde: „Jestliže však neposlechne ani Církev, ať je pro tebe jako pohan nebo celník. Všecko, co svážete na zemi, bude svázáno na nebi, a všecko, co rozvázete na zemi, bude rozvázáno na nebi.“ (Mt 18,17-18) Svatý Pavel v Miletu napomíná maloasijské biskupy: „Dbejte na sebe i na celé stáde, ve kterém vás Duch svatý ustanovil za představené, abyste spravovali Boží Církev.“ (Sk 20,28) Pán Ježíš ustanovil Církvi představené a dal jim moc nařizovat, čeho je potřeba ke spáse věřících. Apoštolé skutečně zákony vydávali, neboť na jeruzalémském sněmu vydali například nařízení, že věřící se mají vyvarovat toho, co bylo obětováno modlám, krve a masa z udušených zvířat. (Sk 15,29)

Že Církev i v pozdějších dobách vydávala zákony, o tom svědčí sbírky církevních zákonů. Takovými sbírkami jsou dekrety sněmů; buly, brevía a listy římských papežů; rozhodnutí posvátných kongregací a církevní zákoník Corpus iuris canonici. Každá společnost má právo vydávat pro své členy stanovy. Tím spíše toto právo má Církev, protože je to dokonalá společnost založená od samého Boha a vyniká stářím i velikostí nad jinými společnostmi. Zákonodárná moc Církve je nezávislá na světské vládě, protože Kristus tuto moc odevzdal apoštolům a nehleděl přitom ke světské vládě. Apoštolé tu moc rovněž vykonávali a neohlíželi se také na světskou vládu. Apoštolé a jejich nástupci vydávali zákony pro věřící a nikdy nežádali o souhlas politickou moc, a když jim světští panovníci kladli odpor, ani hrozbami, ani mukami se nedali zastrašit ve svém pastýřském úřadě. Zákonodárnou moc v Církvi má papež pro celou Církev, biskup pro svou diecézi. Oba mohou zákony dávat buď se sněmem nebo i mimo sněm. Rozeznáváme církevní sněmy všeobecné či ekumenické koncily a diecézní nazývané synody. Sněmy všeobecné svolává papež, diecézní synody biskup. K těmto sněmům přistupuje ještě sněm provinciální. Provinciální sněm pro některou církevní provincii svolává její arcibiskup. Také rodiče a jiní představení, i když si je volí lidé, dávají příkazy z moci, která má původ od

Boha. Jestliže člověk stvořený Bohem potřebuje společnosti a společnost potřebuje představených, představení jsou oprávněni samým Bohem, aby dávali potřebné zákony, avšak zákony dané lidmi se nesmí přičít zákonům Božím, například nesmí přikazovat lež nebo zakazovat svěcení svátečního dne, přijímání svatých svátostí apod. Odporuje-li lidský zákon Božím přikázáním, pak se jím nesmíme řídit. Apoštolové odpověděli veleradě, když jim zakazovala hlásat Kristovo učení: „Více je třeba poslouchat Boha než lidi.“ (Sk 5,29) Také mučedníci neposlechli, když jim světská moc přikazovala, aby se zřekli víry v Krista. Neodporují-li příkazy rodičů a představených Božím přikázáním, máme je poslouchat tak jako přikázání Boží, avšak rodičů nebo představených nesmíme poslouchat, když nařizují nebo dovolují něco proti Božímu zákonu.

Některá přikázání Církve a státu se nazývají zákony, jiná rozkazy, zákazy, nařízení, výnosy, stanovy či řád. Církev určila blíže Desatero Božích přikázání přikázáními církevními, aby věřící v křesťanském životě cvičila, utvrzovala a tak jim usnadňovala spásu. Některá z nich směřují k obecnému dobru a upravují veřejný pořádek, jiná slouží k našemu posvěcení a k duchovnímu životu. Církev vydávala mnohá přikázání podle toho, jak to vyžadovaly časové poměry. Podle potřeb doby biskupové vyhlášují Řád křesťanského života o přijímání svatých svátostí, o svátcích a jejich svěcení, o postu a sebekázni. Bylo by mylné se domnívat, že by církevní přikázání neměla tutéž závaznost jako přikázání Boží. Boží přikázání nás zavazují, abychom konali, co přikazují, a nekonali, co zakazují. Kdo je přestupuje, hřeší a uvaluje na sebe trest časný nebo i věčný. Podobně zavazují i přikázání lidská. Na přestoupení zákona představení stanovují různé tresty: smrt, vězení, pokutu, ztrátu volebního práva; vyloučení z Církve, odepření církevního pohřbu apod. Závazek jednat podle přikázání je povinnost. Někdy se nazývá povinností i to, k čemu přikázání zavazuje, například účast na mši svaté, vypracování úkolu... Povinnosti se dělí podle přikázání, z nichž vyplývají, na povinnosti k Bohu, k sobě a k bližním. Opravdovou cenu před Bohem i před lidmi má jen ten, kdo svědomitě plní všechny povinnosti. Svědomité plnění povinností nám přináší radost a uspokojení. Kdo svědomitě splnil své povinnosti, může na konci svého života říci se svatým Pavlem: „Dobrý boj jsem bojoval, běh jsem skončil, víru uchoval.“ (2 Tim 4,7) Váže-li nás v téže době několik povinností, kterým nemůžeme zároveň dostát, je třeba dát přednost povinnosti důležitější, například při požáru je důležitější zachraňovat lidi než majetek.